

แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดี
ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่อำเภอเมือง
จังหวัดลำปาง

Guidelines for Enhancing Civic Consciousness
among Lower Secondary School Students
in Mueang District, Lampang Province

Received: March 15, 2026
Revised: May 15, 2026
Accepted: May 21, 2026

ไกรวิชญ์ บ้านสระ¹ และ ธนัสธา โรจนตระกูล²
Krivich Bansra¹ and Tanastha Rojanatrakul³
(krivichnackky@gmail.com and tanastha.r@psru.ac.th)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี 2. เปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี 3. ศึกษาแนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำนวน 368 คน ได้จากการคำนวณโดยใช้สูตรของ Taro Yamane เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่น 0.97 ค่า IOC 0.99 และวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 14 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน t-test และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA)

¹ นักศึกษาปริญญาโท คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
Master's Degree, Faculty of Social Sciences and Local Development, Pibulsongkram Rajabhat University
² คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
Faculty of Social Sciences and Local Development, Pibulsongkram Rajabhat University

ผลการวิจัย พบว่า 1. ระดับความคิดเห็นต่อบทบาทหน้าที่และการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูง ได้แก่ ด้านการสร้างคุณธรรมทางสังคม ($\bar{X} = 4.39$) รองลงมาคือ ด้านความรับผิดชอบของพลเมือง ($\bar{X} = 4.32$) 2. เปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ปัจจัยด้านการศึกษาและบทบาทหน้าที่ส่งผลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 3. แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีควรดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการปลูกฝัง ทักษะ ค่านิยม และคุณธรรมพื้นฐานการเรียนรู้จากแบบอย่างที่ดีของครู ผู้ปกครองและชุมชน การใช้บริบทท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ การจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติและจิตอาสา การส่งเสริมกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียนและการพัฒนาทักษะพลเมืองในยุคดิจิทัล

คำสำคัญ : พลเมืองดี, นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น, จิตสำนึก, การมีส่วนร่วม

Abstract

This study aimed to: 1. examine the level of opinions regarding roles, responsibilities, and the enhancement of civic consciousness; 2. compare personal factors affecting opinions toward the enhancement of civic consciousness; and 3. investigate guidelines for promoting civic consciousness among lower secondary school students in Mueang District, Lampang Province. A mixed-methods research design was employed. The quantitative phase involved 368 lower secondary school students selected using Taro Yamane's formula. The research instrument was a questionnaire with a reliability coefficient of 0.97 and an Index of Item-Objective Congruence (IOC) of 0.99. The qualitative phase consisted of in-depth interviews with 14 key informants. Data were analyzed using mean, standard deviation, t-test, and one-way analysis of variance (ANOVA).

The findings revealed that: 1. the overall level of opinions regarding roles, responsibilities, and the enhancement of civic consciousness was high. The highest-rated aspect was social justice ($\bar{X} = 4.39$), followed by civic responsibility

($\bar{X}$ = 4.32). 2. Personal factors, particularly educational level and roles and responsibilities, significantly influenced opinions toward civic consciousness enhancement at the .05 level. 3. Guidelines for promoting civic consciousness should be implemented systematically by emphasizing the cultivation of positive attitudes, values, and moral virtues; learning from role models such as teachers, parents, and community members; utilizing local contexts as learning resources; organizing practical and volunteer activities; promoting democratic activities in schools; and developing citizenship skills for the digital era.

Keywords: Good Citizenship, Lower Secondary School Students, Consciousness, Participation

บทนำ

การพัฒนาให้นักเรียนให้มีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเป็นภารกิจสำคัญของการจัดการศึกษาไทย เนื่องจากเยาวชนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศในอนาคต พลเมืองดีมิได้หมายถึงเพียงผู้ที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบเท่านั้น แต่ยังรวมถึงผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม เคารพสิทธิของผู้อื่น มีวินัย มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสาธารณะและสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมได้อย่างสร้างสรรค์ กระทรวงศึกษาธิการ, 2566) ในบริบทของสังคมไทย การปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีมีความเชื่อมโยงกับการสร้างความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักต่อสถาบันหลักของชาติ ได้แก่ ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่อง สถาบันดังกล่าวมีบทบาทในการหล่อหลอมค่านิยม ความสามัคคี ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข การส่งเสริมให้นักเรียนเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองในฐานะสมาชิกของครอบครัว โรงเรียน ชุมชนและประเทศชาติ จึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2566)

ปัจจุบันสังคมไทยอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเทคโนโลยี การสื่อสาร สื่อสังคมออนไลน์ วัฒนธรรมและค่านิยมของเยาวชน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ทำให้นักเรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวกและรวดเร็วมากขึ้น ขณะเดียวกันก็อาจได้รับอิทธิพลจากข้อมูลหรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้ง่าย โดยเฉพาะนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นช่วงวัยที่กำลังพัฒนาด้านความคิด อารมณ์ สังคมและอัตลักษณ์ของตนเอง จึงเป็นวัยที่ควรได้รับการส่งเสริมให้มีทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล รู้จักแยกแยะข้อมูล เคารพกฎกติกา เข้าใจสิทธิและหน้าที่ของตนเองและมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2567)

แนวทางการพัฒนาผู้เรียนในช่วงหลังให้ความสำคัญกับการสร้างคุณธรรม จริยธรรม จิตสาธารณะและความเป็นพลเมืองอย่างชัดเจน โดยแผนส่งเสริมคุณธรรมของกระทรวงศึกษาธิการ ระยะที่ 2 พ.ศ. 2566–2570 กำหนดแนวทางให้มีการบูรณาการเรื่องความพอเพียง ความซื่อสัตย์ วินัย คุณธรรม จริยธรรม สิ่งแวดล้อมและการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษา รวมถึงส่งเสริมให้คนไทยมีจิตสาธารณะและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2566) นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานยังมีการขับเคลื่อนการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง คุณธรรม และจริยธรรม ในสถานศึกษา เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้บทบาทของตนเองในฐานะพลเมืองและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2566) การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในโรงเรียนจึงไม่ควรจำกัดอยู่เฉพาะการเรียนการสอนในรายวิชาเท่านั้น แต่ควรดำเนินการผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน การเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น ตัดสินใจและลงมือปฏิบัติจริง การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเหล่านี้จะช่วยให้ นักเรียนเข้าใจคุณค่าของการเคารพกติกา ความรับผิดชอบ การช่วยเหลือผู้อื่นและการมีส่วนร่วมเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2566)

ในระดับนโยบาย การศึกษาไทยยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการปรับตัวและรับมือกับความเปลี่ยนแปลง โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้เสนอแนวทางการพัฒนาความสามารถในการรับมือกับความไม่แน่นอนของผู้เรียน ซึ่งเป็นทักษะสำคัญที่ช่วยให้เยาวชนสามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่าง

เหมาะสม แนวคิดดังกล่าวสัมพันธ์กับการสร้างพลเมืองดีในยุคปัจจุบัน เพราะพลเมืองที่มีคุณภาพจำเป็นต้องมีทั้งความรู้ คุณธรรม ความรับผิดชอบและความสามารถในการใช้ชีวิตท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างมีสติ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2567)

สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นกลุ่มที่มีความเหมาะสมต่อการศึกษา เนื่องจากอยู่ในช่วงวัยที่เริ่มมีความคิดเป็นของตนเอง มีความสนใจต่อสังคมรอบตัวและสามารถพัฒนาทัศนคติด้านความเป็นพลเมืองได้อย่างต่อเนื่อง หากได้รับการส่งเสริมอย่างเหมาะสมจากครอบครัว โรงเรียนและชุมชน นักเรียนจะสามารถพัฒนาความรู้ ความเข้าใจและพฤติกรรมที่สะท้อนถึงความเป็นพลเมืองดี เช่น การมีวินัย ความรับผิดชอบ การเคารพผู้อื่น การทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนและชุมชน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาบทบาทหน้าที่และการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็น เปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อความคิดเห็นและศึกษาแนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ผลการวิจัยที่ได้จะเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับสถานศึกษา ครู ผู้ปกครอง ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการนำไปใช้วางแผนกิจกรรมหรือแนวทางพัฒนานักเรียนให้เติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีจิตสาธารณะและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นต่อบทบาทหน้าที่และการเสริมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
2. เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลต่อความคิดเห็นในบทบาทหน้าที่ของการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
3. เพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

สมมติฐานการวิจัย

1. นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีระดับความคิดเห็นต่อบทบาทหน้าที่และการเสริมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดี โดยรวมอยู่ในระดับมาก
2. นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อบทบาทหน้าที่และการเสริมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
3. แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สามารถกำหนดได้อย่างเป็นระบบ และมีความสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่อย่างเหมาะสม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลทั้งเชิงประจักษ์และเชิงลึก โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 9 โรงเรียน ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำนวน 4,527 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่อำเภอเมืองลำปาง 9 โรงเรียนมีจำนวนนักเรียน 4,527 คน ณ วันที่ 10 พฤศจิกายน 2568 (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง, 2568) โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร Taro Yamane ที่ระดับความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 368 คน สุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ตามระดับชั้นและสัดส่วนของนักเรียนในแต่ละโรงเรียน รวม 9 โรงเรียน จากนั้น ใช้การสุ่มอย่างเป็นระบบ (Systematic Random Sampling) โดยกำหนดช่วงการสุ่มประมาณ 12 คน ต่อช่วง จนได้จำนวนตัวอย่างครบตามที่กำหนด โดยผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลในเดือน ธันวาคม 2568

การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญใน ได้แก่ ศึกษาธิการจังหวัด นักวิชาการศึกษา วิทยากรและบุคลากรทางการศึกษาในพื้นที่ จำนวน 14 คน โดยเลือกมาจากบุคลากรทางการศึกษาและวิทยากรในพื้นที่อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล (แบบตรวจสอบรายการ) ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรับผิดชอบของพลเมือง ด้านการมีส่วนร่วมของพลเมือง ด้านการสร้างคุณธรรมทางสังคม ตอนที่ 3 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับแนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) เท่ากับ 0.99 โดยผู้วิจัยได้พิจารณาปรับปรุงแก้ไข หรือคัดเลือกตัดข้อคำถามที่ไม่เหมาะสมออก จากนั้นได้นำแบบสอบถามที่ผ่านการพิจารณาและปรับปรุงแล้วไปทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับประชากรที่ศึกษา จำนวน 30 คน ในพื้นที่ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยเลือกเป็นพื้นที่ในจังหวัดพิษณุโลก ผลการวิเคราะห์ความเชื่อมั่นของเครื่องมือ โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) จากการคำนวณด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป พบว่ามีค่าเท่ากับ 0.973 ว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ จึงนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้อย่างเหมาะสม

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณโดยการแจกแบบสอบถามให้กับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำนวน 368 คน โดยผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเองและตรวจสอบความสมบูรณ์ก่อนนำไปวิเคราะห์ ส่วนการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีการนัดหมายล่วงหน้า บันทึกเสียง จัดบันทึกภาคสนามและศึกษาข้อมูลจากเอกสารและแหล่งข้อมูลสารสนเทศเพิ่มเติม

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลและระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ได้แก่ การทดสอบค่าทีแบบอิสระ (Independent Sample t-test) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการจำแนกประเภทข้อมูล เพื่อนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะการบรรยายเชิงพรรณนา

การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่างและจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คำนึงถึงการพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่างและหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยผู้วิจัยได้ผ่านการอบรมจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์แล้ว ก่อนการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการวิจัยและสิทธิของผู้เข้าร่วมวิจัยให้ทราบอย่างชัดเจน กลุ่มตัวอย่างสามารถตัดสินใจเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ และสามารถถอนตัวได้ตลอดเวลาโดยไม่เกิดผลกระทบใด ๆ ข้อมูลที่ได้รับจะถูกเก็บเป็นความลับ ไม่เปิดเผยชื่อหรือข้อมูลที่สามารถระบุตัวตนได้และนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวมเพื่อประโยชน์ทางวิชาการเท่านั้น

ผลการวิจัย

1. ระดับความคิดเห็นต่อบทบาทหน้าที่และการเสริมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.32$, S.D. = 0.480) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านทัศนคติส่วนตัวมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.37$, S.D. = 0.528) อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ด้านประสบการณ์ ($\bar{X} = 4.34$, S.D. = 0.553) และด้านค่านิยมและศีลธรรม ($\bar{X} = 4.34$, S.D. = 0.554) ซึ่งอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด แต่ยังอยู่ในระดับมาก คือ ด้านบุคลิกภาพและแรงจูงใจ ($\bar{X} = 4.24$, S.D. = 0.574) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นต่อบทบาทหน้าที่และการเสริมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยภาพรวม

ที่	ระดับความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	ด้านทัศนคติส่วนตัว	4.37	0.528	มาก
2	ด้านค่านิยมศีลธรรม	4.34	0.554	มาก
3	ด้านการรับรู้ตนเอง	4.32	0.539	มาก
4	ด้านบุคลิกภาพแลแรงจูงใจ	4.24	0.574	มาก
5	ด้านประสบการณ์	4.34	0.553	มาก
6	ด้านการศึกษาเพื่อเป็นประชาธิปไตย	4.30	0.604	มาก
7	ด้านจิตสำนึกความเป็นพลเมือง	4.33	0.597	มาก
รวม		4.32	0.480	มาก

2. เปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลต่อความคิดเห็นในบทบาทหน้าที่ของการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พบว่า ระดับการศึกษาและบทบาทหน้าที่ของการเสริมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดีมีผลต่อความคิดเห็นต่อบทบาทหน้าที่และการเสริมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลต่อความคิดเห็นในบทบาทหน้าที่ของการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

สมมุติฐาน	ผลการวิเคราะห์		t	F	P- value
	ต่าง	ไม่ต่าง			
1. เพศมีความคิดเห็นต่อแนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดีไม่ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ	✓		- 0.175	-	0.861
2. อายุมีความคิดเห็นต่อแนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดีไม่ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ		✓		2.369	0.070

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลต่อความคิดเห็นฯ (ต่อ)

สมมติฐาน	ผลการวิเคราะห์		t	F	P- value
	ต่าง	ไม่ต่าง			
3. ระดับการศึกษามีความคิดเห็นต่อแนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ	✓			3.950	0.020
4. ระดับความคิดเห็นต่อบทบาทหน้าที่ การเสริมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมีความคิดเห็นต่อแนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ	✓			168.629	<0.001*

**p<.001

3. ข้อเสนอแนะการเสริมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ โดยยึดหลักการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การเป็นแบบอย่างที่ดีและความร่วมมือของทุกภาคส่วน โดยสังเคราะห์ได้ดังนี้

3.1 การเป็นพลเมืองดีและการปฏิบัติของนักเรียน ต้องเคารพกฎหมาย กฎระเบียบ มีคุณธรรม รู้สิทธิและหน้าที่ของตนเอง มีจิตสาธารณะและปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว โรงเรียนและชุมชน

3.2 แนวทางการส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน ควรส่งเสริมร่วมกันทั้งครอบครัว โรงเรียน ชุมชนและสถาบันหลักของชาติ โดยปลูกฝังวินัย คุณธรรม ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมและความรักชาติผ่านการอบรมและการปฏิบัติจริง

3.3 ด้านความรับผิดชอบของพลเมือง แสดงออกได้จากการปฏิบัติตามกฎหมาย กฎระเบียบ ทำหน้าที่ของตนเอง ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่นและมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม

3.4 ด้านการมีส่วนร่วมของพลเมือง ควรมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมจิตอาสา การพัฒนาชุมชน การแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ การสื่อสารข้อมูลที่ถูกต้องและการรักษาวัฒนธรรมประเพณี

3.5 ด้านการสร้างความยุติธรรมทางสังคมของพลเมือง ควรเริ่มจากการซื้อสัตย์ เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่เอาเปรียบ ไม่เพิกเฉยต่อความไม่ยุติธรรม แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล

3.6 ด้านทัศนคติส่วนตัวต่อการเป็นพลเมืองดี การมีจิตสำนึก คุณธรรม เคารพผู้อื่น คำนึงถึงส่วนรวมและปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมในชีวิตประจำวัน

3.7 ด้านค่านิยมศีลธรรม การมีจิตสำนึก ความรับผิดชอบและแรงจูงใจในการทำความดีจากภายใน ควบคู่กับการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

3.8 ด้านการรับรู้ตนเอง การรับรู้ข้อดีและความสามารถของตนเอง จะช่วยให้นักเรียนเห็นคุณค่าของตนเองและนำศักยภาพไปใช้พัฒนาโรงเรียน ชุมชนและสังคมได้อย่างสร้างสรรค์

3.9 ด้านบุคลิกภาพและแรงจูงใจ การเป็นพลเมืองดีเกิดจากความสุข ความเป็นภาคภูมิใจ จิตสำนึกทางศีลธรรม ต้นแบบที่ดีและการยอมรับจากสังคม

3.10 ด้านประสบการณ์การเรียนรู้ทางสังคม การเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนหรือชุมชน ช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการลงมือทำจริง ทั้งด้านความรู้ ทักษะการอยู่ร่วมกัน ความรับผิดชอบและจิตสาธารณะ

3.11 ด้านการศึกษาเพื่อเป็นประชาธิปไตย ช่วยให้นักเรียนเข้าใจสิทธิ หน้าที่ การเคารพกติกา การยอมรับความแตกต่างและการมีส่วนร่วมอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเป็นพลเมืองดี

3.12 แนวทางการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน ควรเสริมสร้างจากการปลูกฝังจิตสำนึก คุณธรรมและความรับผิดชอบ ควบคู่กับการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยอาศัยความร่วมมือจากโรงเรียน ครอบครัว ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับสามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. การศึกษาระดับความคิดเห็นต่อบทบาทหน้าที่และการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก สะท้อนว่านักเรียนมีพื้นฐานด้านทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรมและประสบการณ์ที่เอื้อต่อการพัฒนาเป็นพลเมืองดี ซึ่งสอดคล้องกับ

แนวคิดของ โจเอล เวสไฮเมอร์ และโจเซฟ คาห์น (Joel Westheimer และ Joseph Kahne) ที่อธิบายว่า การพัฒนาความเป็นพลเมืองควรครอบคลุมทั้งด้านความรับผิดชอบส่วนบุคคล การมีส่วนร่วมและการมุ่งสร้างคุณธรรมในสังคม (Westheimer & Kahne, 2004) เมื่อพิจารณาทางด้าน พบว่า ด้านทัศนคติส่วนตัวและค่านิยมศีลธรรมมีระดับสูง แสดงถึงการปลูกฝังคุณธรรมและความรับผิดชอบต่อตนเองด้านการรับรู้ตนเองสะท้อนความสามารถในการตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของพลเมืองด้านประสบการณ์และการศึกษาเพื่อประชาธิปไตย ชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงมีบทบาทสำคัญผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ที่มองว่า การศึกษาควรส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการมีส่วนร่วมในสังคมประชาธิปไตย (Dewey, 1916) อย่างไรก็ตาม แม้ระดับความคิดเห็นจะอยู่ในระดับสูง แต่ด้านการมีส่วนร่วมเชิงสังคมยังมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น สะท้อนว่ายังมีช่องว่างในการพัฒนาพลเมืองเชิงรุก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เวสไฮเมอร์ และ คาห์น ที่เน้นว่า พลเมืองควรก้าวจากระดับความรับผิดชอบต่อส่วนบุคคลไปสู่การมีส่วนร่วมและการสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

2. การเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลต่อความคิดเห็น พบว่า ระดับการศึกษา มีผลต่อแนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยนักเรียนระดับชั้นที่สูงขึ้นมักมีโอกาสนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมในโรงเรียนมากกว่า จึงทำให้เข้าใจบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบต่อและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิศาล ศรีมหาโร และคณะ (2563) ที่พบว่า ประสบการณ์การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคมมีผลต่อพฤติกรรมและจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชน รวมทั้ง สอดคล้องกับ ธัญลักษณ์ บุญลือ (2563) ที่อธิบายว่า อัตลักษณ์และความเข้าใจตนเองของเยาวชนจะพัฒนาชัดเจนขึ้นตามช่วงวัยและประสบการณ์และระดับความคิดเห็นต่อบทบาทหน้าที่มีผลต่อแนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองดีเชิงพุทธบูรณาการ โดยเน้นการพัฒนาปัจจัยภายในของผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิและปัญญา ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนมีวินัยในตนเอง มีความอดทน อดกลั้นและมีเหตุผลในการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับ พระอนุสรณ์ กิตติวัฒน์ และคณะ (2564)

3. แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เห็นว่า แนวทางสำคัญในการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีควรมุ่งเน้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักเรียนในกิจกรรมสาธารณะการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง เช่น กิจกรรมจิตอาสา หรือโครงการพัฒนาชุมชนการปลูกฝังค่านิยมด้านความยุติธรรม ความเท่าเทียมและการเคารพสิทธิผู้อื่น แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ โรเบิร์ต Robert D. Putnam) ที่ชี้ว่า การมีส่วนร่วมทางสังคมและเครือข่ายทางสังคม (social capital) เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตยและความเข้มแข็งของสังคม (Putnam, 1993)

องค์ความรู้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ก่อให้เกิดองค์ความรู้เชิงบูรณาการที่สามารถอธิบายได้อย่างเป็นระบบ ดังนี้

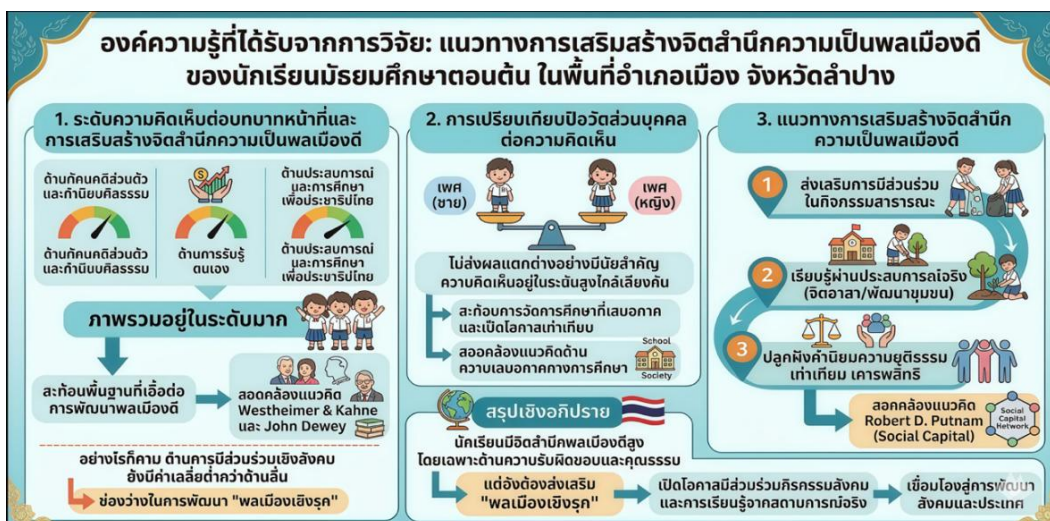
1. มโนทัศน์ของจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเป็นโครงสร้างเชิงพหุมิติที่ประกอบด้วย ความรู้ (cognitive) เจตคติ (affective) และพฤติกรรม (behavioral) ซึ่งสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ โดยสะท้อนผ่าน 1) การเคารพกฎหมายและสิทธิผู้อื่น 2) ความรับผิดชอบต่อบทบาทของตน 3) การมีส่วนร่วมทางสังคม และ 4) การยึดมั่นในคุณธรรมและค่านิยมประชาธิปไตย ทั้งนี้ จิตสำนึกดังกล่าวมิใช่คุณลักษณะโดยกำเนิด แต่เป็นผลของกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมอย่างต่อเนื่อง

2. ระดับจิตสำนึกของนักเรียนผลการวิจัยชี้ว่าจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับสูง สะท้อนความสามารถในการปฏิบัติตามบทบาทพื้นฐานได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบต่อส่วนบุคคล แต่มีมิติการมีส่วนร่วมเชิงสาธารณะและการแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลยังอยู่ในระดับที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติม

3. โครงสร้างปัจจัยที่มีอิทธิพล (Multilevel Factors) ปัจจัยที่กำหนดการพัฒนาจิตสำนึกสามารถอธิบายเชิงระบบได้ 3 ระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล (Micro level) ความรู้ด้านสิทธิและหน้าที่ เจตคติทางสังคม วินัยและคุณธรรม เป็นฐานกำหนดพฤติกรรมพลเมืองระดับสถาบันการศึกษา (Meso level) บทบาทครู กระบวนการจัดการเรียนรู้เชิงรุก บรรยากาศประชาธิปไตยและแบบอย่างเชิงพฤติกรรม เป็นกลไกสำคัญในการหล่อหลอม ระดับครอบครัว

และชุมชน (Macro level) การปลูกฝังค่านิยมและการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นปัจจัยเสริมสร้างประสบการณ์จริงและการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ

4. แนวทางเชิงระบบในการเสริมสร้าง (Systemic Approach) จากการสังเคราะห์สามารถกำหนดแนวทางพัฒนาได้ในลักษณะบูรณาการทั้งระบบ โดยกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ เช่น ส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสา สภานักเรียน และโครงการ เพื่อสร้างประสบการณ์ตรงการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) สถานศึกษาควรจัดกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนรู้จักตนเอง เห็นคุณค่าของตนเอง และเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตน เช่น กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมสะท้อนคิด การวางแผนชีวิตและกิจกรรมเสริมสร้างภาวะผู้นำ

2) สถานศึกษาควรส่งเสริมกิจกรรมประชาธิปไตยและจิตอาสาอย่างต่อเนื่อง เช่น สภานักเรียน การเลือกตั้งในโรงเรียน กิจกรรมบริการสังคมและกิจกรรมชุมชน เพื่อให้ นักเรียนได้ฝึกการมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบและการทำงานร่วมกับผู้อื่น

3) สถานศึกษาควรใช้ครู ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนเป็นแบบอย่างที่ดี รวมทั้งจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม เช่น ค่ายคุณธรรม กิจกรรมยกย่องนักเรียนต้นแบบ และกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อปลูกฝังค่านิยมที่ดีอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรขยายกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมนักเรียนระดับอื่น โรงเรียนต่างสังกัด หรือ พื้นที่อื่น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายมากขึ้น

3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานต้นสังกัดควรส่งเสริมนโยบายพัฒนาผู้เรียนให้มีความรับผิดชอบ ภาวะผู้นำ จิตสาธารณะ และบุคลิกภาพเชิงบวก ผ่านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เช่น กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมภาวะผู้นำ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและระบบพี่เลี้ยง

2) หน่วยงานต้นสังกัดควรส่งเสริมการจัดการศึกษาเชิงประชาธิปไตยในโรงเรียน โดยสนับสนุนกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วม เช่น สภานักเรียน การแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจร่วมและกิจกรรมจำลองสถานการณ์ เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบและการเคารพสิทธิของผู้อื่น

รายการอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2566). *แผนปฏิบัติการส่งเสริมคุณธรรม กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2566*. สืบค้น 12 พฤษภาคม 2569, จาก <https://ops.moe.go.th/wp-content/uploads/2023/04/แผนส่งเสริมคุณธรรม-ศธ-พ.ศ.-2566.pdf>
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2566). *แผนส่งเสริมคุณธรรม กระทรวงศึกษาธิการ ระยะที่ 2 พ.ศ. 2566–2570*. สืบค้น 12 พฤษภาคม 2569, จาก <https://ops.moe.go.th/wp-content/uploads/2024/04/แผนส่งเสริมคุณธรรม-ศธ-ระยะที่2-2566-2570.pdf>
- ชัยลักษณ์ บุญลือ. (2563). *การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการแสดงอัตลักษณ์แห่งตัวตนด้านจริยธรรมบนสื่อสังคมออนไลน์ของเยาวชนไทย*. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.

- วิศาล ศรีมหาโร และคณะ. (2563). ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพความเป็นพลเมืองในระบบอบประชาธิปไตย : กรณีศึกษาเยาวชนจังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 7(1), 154–170.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2566). *รายงานสรุปผลตัวชี้วัดนโยบายเร่งด่วน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2566*. สืบค้น 12 พฤษภาคม 2569, จาก <https://eva.obec.go.th/wp-content/uploads/2024/09/รายงานสรุปผลตัวชี้วัดนโยบายเร่งด่วน-QP-ปี-2566.pdf>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2565). *รายงานการศึกษาไทย พ.ศ. 2562–2564*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง. สืบค้น 12 พฤษภาคม 2569, จาก <https://backoffice.onec.go.th/uploads/Book/1922-file.pdf>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2567). *แนวทางการพัฒนาความสามารถในการรับมือกับความไม่แน่นอนของผู้เรียน : กรณีศึกษาของประเทศไทยและต่างประเทศ ฉบับเข้าใจง่าย*. สืบค้น 12 พฤษภาคม 2569, จาก <https://backoffice.onec.go.th/uploads/Book/2116-file.pdf>
- สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง. (2568). *ระบบบริหารข้อมูลสารสนเทศด้านการศึกษา จังหวัดลำปาง: รายงานจำแนกผู้เรียนตามระดับชั้น สังกัด และพื้นที่บริการ ปีการศึกษา 2568*. สืบค้น 10 พฤศจิกายน 2568, จาก https://edc.lpgspeo.go.th/student/age_analyze
- Dewey, J. (1938). *Experience and education*. New York, NY: Macmillan.
- Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Westheimer, J., & Kahne, J. (2004). What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal*, 41(2), 237–269.